

タイ語の非現実モダリティマーカー

高橋清子

1. はじめに

非現実ムード *irrealis mood* は現実ムード *realis mood* と対立する概念である。屈折などの形態的標示によって両者を必ず区別しなければならない言語では、文法範疇としての非現実ムードと現実ムードの対立があると言ってよい。「ムード」とは、ある特定の値が必ず形態的あるいは統語的に標示されなければならない「時制」(過去、現在、未来)、「格」(主格、対格、与格など)、「人称」(1人称、2人称、3人称など)、「数」(単数、複数など)、「性」(男性、女性、中性など)といった概念と同様、文法範疇概念のひとつである。ひとつの文法範疇にはいくつかの決まった値があり、それらの値は互いに対立関係にある(その対立的パラダイムのあり方は個別言語ごとに異なる)。しかしタイ語のように非現実性・現実性の区別をマークすることが必須でない言語では、非現実性・現実性という概念は、文法範疇のムードではなく、他の機能的意味一般と大きく変わるところはない(そもそも文法範疇概念の値の特定化が義務的な言語にだけ文法範疇は存在する)。そうしたタイ語の非現実性を表す非必須マーカーを扱う本稿では、文法範疇概念を表す「ムード mood」という用語ではなく、モダリティ概念全般に適用可能な「モダリティ modality」という用語を用いることにする。非現実性を表す用語には、文法範疇の非現実ムードを表すときによく用いられる *irrealis*(あるいは印欧語の *subjunctive*) の他、*non-factivity*(Lyons 1977: 795)、*non-actual*(Chung & Timberlake 1985: 241)、*non-assertion*(Bybee et al 1994: 239)、*irrealis-assertion* (being asserted with doubt, as hypotheses; being weakly asserted) (Givón 1982: 24; 1994: 268) などがあるが、本稿では便宜的に言語学用語としてもっとも定着している *irrealis* という用語を採用する。

非現実性とは具体的に何を意味するのか。尾上(1999: 101)は「非現実事態」を「話者の現実世界に存在していない事態」すなわち「話者の立っている現実世界で話者が経験的に把握していない事態」と定義し、「推量、希求(意志、命令、要請・願望)、未実現、可能性、妥当性、反語、仮想、一般化した事態」などを非現実事態の下位分類として挙げる。日本語の「未然形+ム」という形式は専らこれらの非現実事態を表す形式だったという。この概念は、Johnson(1981)が“the situation [...] being part of some projected course of events which has not yet been actualized”, “projected situations”, “hypoththesized states of affair”, “non-historical facts”, “imminent action” (ibid.: 146, 157) といった言葉を使って説

明した非現実の概念と一致する。Johnson は the existential status of situation (事態の存在性) を現実と非現実に分し、非現実の事態とは「ある人間(観察者)が現実が起こった事態であると認識していない事態」であると説明する。

本稿がタイ語の非現実モダリティマーカ―として想定しているのは、現代タイ語の ๓๖ とその起源語であろうと考えられている ๓๗ である(現代タイ語では ๓๗ は形式的な慣用表現以外には使われない)。文法化の度合いの高い ๓๖ は単独では生起しない(すなわち本動詞として機能することはない)。必ず動詞句の前に生起しその動詞句の表す事態の非現実性をマークする機能を持つ。ただし、非現実性の標示に特化した機能語であるとはいえ、あくまでも非必須マーカ―であるので(文法範疇概念の値を特定化する必須マーカ―とは異なり)その使用に文法的な制約はない。発話状況や文脈に基づいた話者の判断によって随意的に使用されたりされなかったりする。

๓๖ の文法化については、すでに Diller (1988, 2001) が仮説を提示している。Diller (1988: 286) によると、 ๓๖ の起源語は ‘intend, consider’ という意味の動詞 ๓๗ だといふ。彼は ๓๖ を非現実モダリティあるいは未来時制のマーカ―とみなしているが、そうした機能語としての使用は 14 世紀半ばから見られるといふ。さらに Diller (2001: 158) は、 ๓๖ の起源語である ‘desire, intend’ という意味の動詞 ๓๗ は原・汎タイ語 (Proto-Tai) では ‘recognize, know’ という意味を表していたらと推測し、 ๓๖ の文法化を漸進的文法化の典型例として紹介している。13 世紀末から 14 世紀半ばにかけては ๓๗ しか使われていなかったのが、15 世紀半ばから 16 世紀半ばになると ๓๖ のほうが圧倒的に多くなる。つまり ๓๗ と ๓๖ の使用頻度は 15 世紀頃から変化し、16 世紀に逆転したのである。Bybee et al. (1991: 32) が主張する未来時制マーカ―の文法化経路になぞらえ、Diller (2001: 159) は ๓๖ の文法化経路を次のように想定する。

desire > intention > future > irrealis > (irrealis-complement formative)

筆者は上記の ๓๖ の文法化についての仮説を自分なりに検証したいと考えている。本稿の目的は、通時的言語資料(13 世紀末から現代までの約 700 年間に刻まれたタイ語石碑文)から ๓๗ と ๓๖ の使用例を集め、今後取り組む予定の ๓๖ の文法化に関する研究に資する基礎データを作成することにある。 ๓๗ や ๓๖ を含む表現が生起するディスコース文脈を考察し、それらの表現の統語形式や意味機能がどのように歴史的に変遷したのかを概観することで、Diller の仮説の妥当性を検討していきたい。

2. 『石碑文集』から拾った จัก、จ๊ะ を含む表現

タイ語の古い時代のディスコース資料はその多くが石碑文の形で残されている。タイで出版された『石碑文集』(本稿末の資料リストを参照)にはタイ国内およびその周辺で発見された石碑に刻まれた文章の原文およびその現代タイ語訳が収録されている。その第 1 巻、第 3 巻、第 4 巻、第 5 巻、第 6 巻第 1 号、第 6 巻第 2 号、第 7 巻にあったタイ語石碑文の中から จัก あるいは จ๊ะ を含む表現(現代タイ語訳)を拾った。以下にそのすべてを転記する。先頭に付された 3 つの数字は、1 つ目が石碑の登録番号を示し、2 つ目が第何面に書かれているかを示し(1 面しかない場合は 0)、3 つ目がその面の何行目に書かれているかを示す。

『石碑文集第 1 巻』

- 1-1-20 ใครจักใครค้าช้าง ค้า
- 1-1-21 ใครจักใครค้าม้า ค้า
          ใครจักใครค้าเวียงค้ำทอง ค้า
- 1-1-34 มั่นจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนปรี
- 1-2-17 เมื่อจักเข้ามาเวียง เรียงกันแต่รัญญิกพูนเท่าหัวลาน
- 1-2-19 ใครจักมักเล่น เล่น
- 1-2-20 ใครจักมักหัว หัว
          ใครจักมักเลื้อน เลื้อน
- 1-2-23 เมืองสุโขทัยนี้ มีคั้งจักแตก
- 1-4-16 หากคนจักเสมอมิได้
- 2-1-20 ...จักกนม...
- 2-1-43 บ่คิดเค้นจักให้แก่ท่าน...
- 2-1-64 ...จักแลกหมอนแพรแทน
- 2-2-8 ใครใจจักให้เป็นธรรมบุรา
- 2-2-23 เมื่อจักสทายนุ่นในกลางป่า...
- 2-2-25 ...กูแล้ยังจักได้ศรีสแก่สรรเพชญเดญานเป็นพระพุทธจริงว่าไซ้ จุงให้พบปุ่น...
- 2-2-58 ปาฏิหาริย์แต่แดนอุ้งเชิงสองชั้นฉายจักใกล้เที่ยง
- 2-2-61 กูโอยทานให้ชีวิตขาดว่าจักสทำศาสนาในลังกาที่ปี
          จักฟังคำพระเป็นเจ้าทุกอันแล
- 2-2-81 เพื่อจักให้สำแดงแก่คนทั้งหลายให้ไปช่วยขอธรรมในลังกาทวีปเป็นมหากุศลอันใหญ่
- 3-1-26 มิจักนับด้วยปี ได้พันเก้าร้อยสี่สิบหกปี
- 3-1-27 มิจักนับด้วยเดือน ได้ญิบหมื่นสี่พันหกสิบเดือน
- 3-1-29 มิจักนับด้วยวัน ได้เจ็ดแสนหมื่นสี่ร้อยหกสิบแปดวัน
- 3-1-32 มิมีคนถามศาสนาพระเป็นเจ้ายังเท่าใดจักสิ้นอัน ให้แก้วว่าดังนี้

- 3-1-35 อันว่าพระปิฎกไทรนี้จักหายแล
หากนจักรู้แท้แลมิได้เลย
- 3-1-39 พระปิฎกฐานแลพระยมก ก็จักหายเมื่อนั้นแล
- 3-1-42 อันว่าฝูงจิ้งกัฟงศ์จำเริญหามีได้เลย
- 3-1-44 อันว่าจักรู้จักจำเริญ
จักรู้จักสมณะน้อยหนึ่งหามีได้เลย
- 3-1-46 เมื่อปิ่นอันจักสิ้นศาสนาพระพุทธเป็นเจ้าที่สุดทั้งหลายอัน
- 3-1-50 แล้วจึงจักหะไปอยู่ในคืนพระศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธเป็นเจ้าศรีสแก่สรรเพชญ์ญาณเป็นพระพุทธเมื่อก่อนอัน
- 3-1-52 จึงจักกาลไฟไหม้พระธาตุทั้งอันสิ้นแล
- 3-1-54 เปลวพุ่งขึ้นคองพรหม โลกศาสนาพระพุทธจักสิ้นในวันดังกล่าวอันแล
- 3-1-55 แต่เมื่อนั้นเมื่อน้ำ ฝูงคนอันจักรู้บุญกรรมหามีได้หลายเลย
ข้อมจักกระทำบาปกรรม
- 3-1-56 แลจักเอาตนไปเกิดในนรกไชรี
- 3-1-58 ชั่วเรบัดนี้มีบุญหนักหนา จึงจักได้มาเกิดทันศาสนาพระเป็นเจ้าไชรี
- 3-1-61 ผิดูได้โปรดปรานด้วยใจศรัทธาตั้งอัน ซื่อจักปรารถนาไปเกิดในเมืองฟ้า...
- 3-1-77 ดาไชรีจักเป็น... จักลมจักไฟจัก...ม
- 3-1-78 จักเป็น... ปากคัง... ขึ้นจักดู...
- 3-2-41 ผิด่าต่างบ้านต่างเมืองก็จักมาตั้งมาอิงตน...
- 5-1-25 และจักให้เถิงที่ลี้มที่ตายตั้งอันก็ดี บ่ห่อนฆ่าห่อนตีสักคาบ
- 5-1-29 ซื่อจักนับก็แลมิถ้วน
- 5-1-31 เพื่อจัก... จุ่งเป็นพระพระพุทธ
- 5-1-32 จุ่งจักเอาฝูงสัตว์ทั้งหลายข้ามสงสารทุกขนี้
- 5-1-34 อย่างว่า จักฆ่าผู้ฆ่าคนเลย
- 5-3-5 ผิดักเปรียบไปดูหนทางนั้นงามคังหนทางในเมืองฟ้า
- 5-3-18 จักนับก็แลมิถ้วน
- 5-3-20 ลูก... มาช่วยจักนับแลมิได้
- 5-3-21 จักนับก็แลมิถ้วน
- 5-3-37 เมื่อจัก... คีลนั้น
- 5-3-39 จึงจักยื่นข้อมีอนบพระพุทธทอนบทั้งพระปิฎกไทร...
- 5-3-42 จึงจักอธิษฐานว่าคังนี้ด้วย
- 7-4-4 ในชั่วหน้าไชรี จักได้ไปในนรกนั้นสักอัน
- 7-4-8 แต่เมื่อนั้นหน้าไชรี ข้อมจักถึงแก่... อันตราขแล
- 7-4-17 ในปีเถาะปีหน ไทยกัณเภาจักอมริตคัญญาเมื่อนั้นแล
- 7-4-23 ต่างคนต่างจัก...
- 8-1-20 เมื่อที่แล้วก็จักได้... เป็นสมบัตินั้นแล
- 8-1-25 อันว่าสมบัตินี้ทั้งสามอันนี้... จักได้แลมือข่าเลย

- 8-2-23 พอลังอินจักหล่มอันไชรั
9-1-23 และเราจักไว้อาวาสธรรมารณอันมี...แก่ผู้ใดควรเป็น
9-2-4 มหาสมณเถร จักไกรว์มา...นหน่ง
9-2-5 จักไกรว์มานมาเห็นเราบั้ง
10-2-14 ศา...ห้าหมื่นเฝ้าพระจัก...
10-2-20 ท่านเจ้าพันกระทำเพื่อจะ, ยังโพธิสัตว์ไชรั
『石碑文集第 3 卷』
38-1-12 จักไกรว์จัดพระราชสีมานี้ตั้งมณุษธรรม
38-1-22 ...เลยว่าท่านจัก...ด้วยในขนาดในราชศาสตรธรรมศาสตร์แล
38-1-23 และท่านจักทอดสินไหม คุณดั่งขโมยอันลักคนท่านและไปทันเอาออกจากเมืองนั้นแล
38-1-32 ...เมือง...จักบังคับให้เจ้าข้าขึ้นกับอันกลัวพระ...
38-1-35 ท่านจักให้ไหมแลวันแลหมื่นพัน ไปจูงเงิงห้าวัน
38-1-37 ท่านจักทอดสินไหมแก่นันผู้นั้น
38-1-39 ...ท่านจักไหมคนงูท่านโดยศักดิ์
38-1-40 ในบ้านผู้จักกล่าวนี้แล
38-2-1 ผิผู้ช้อยขโมยจักไปและได้ด้วยขโมยผู้นั้น ไชรั
38-2-9 ท่านจักให้โทษดั่งขนาดผู้ลักและขนาดอ่าลัก อันมีในพระราชศาสตรดั่งฎาไชรั
ท่านจักเอาโทษโดยนั้นแล
38-2-20 ท่านจักให้โทษคุณลักชยา
38-2-21 และท่านจักให้ใช้จูงสินหนีสินดั่งท่านจักไหมขโมยนั้น
ท่านจักทอดให้ใช้สินจ้าง
38-2-22 และจักไหมคนงูมัน โดยศักดิ์ช
และเพื่อฎา จักให้ดั่งอัน
38-2-23 และตนจะส่งไปให้โดยประสงศ์สินชื่อฎาก็ดี
38-2-24 ท่านจักให้พันอาชญาท่านดั่งอัน
38-2-50 คือว่าพระราชกคจักช้อยห้อมบ้านห้อมเมืองแก่...
38-2-51 อันท่านเจ้าไทยจักมักให้ผิดและไหมแก่...
40-0-7 อนึ่ง เพลามือโคสมเด็จเจ้าพระยาจักไกรว์ใจมาไหว้สมเด็จพระมหาธาตุก็ดี
46-0-9 จึงจักให้นิมิตคนสมเด็จพระมหาศรีศิริคเจ้าแห่งพุทธรางกูรครุณพันลอกฝูงอริยะจากสถานสสิระ
46-0-12 จักถวายอัญชูลีนีอมนคนมีสการค่านับ
49-0-5 ว่าจะสร้างอารามถวายพระราชกุศลแก่พ่ออยู่หัวเจ้าธ
49-0-10 จะนิมนต์พระมหาเถรเจ้าไปเอาพรรษาในที่นั้น
49-0-12 และจะให้พระมหาเถรเจ้าธมาอยู่เอาพรรษาในที่
62-1-18 และผู้ใดจักจมไปในจตุรายนรกอไชรั
62-1-21 วันท่านเป็นเจ้าจักถึงวันนั้น
62-1-38 จัก...ธ...ชน

- 62-2-2 ฉลองรองตีนภายใต้ให้ไปกล่าวพิจารณาการอันจักกระทำพระนั้น
62-2-13 เมื่อจักใกล้รุ่ง
62-2-29 ศิจักอุปมาไปดั่งมหาไพชยนต์ปราสาทนั้นฉายแล
64-1-12 ศิจักมีหิฐุรพยานไควว่า เรามักมากท่านให้มาก เรามักน้อยท่านให้น้อย
65-0-11 ท้าวจักปราดนาเป็นพระพุทธรตนหนึ่ง
65-0-12 ในกาลอันจักมกายหน้าน้อ
67-1-16 เพื่อจักหืออารามอันนี้มันต่อเท่าศาสนาพระเจ้าห้าพันปี
68-1-11 เมื่อจะคายนหน้าหน้าไว้ข้ามัน
71-2-10 ไครจักเปรียบได้ทุกกำเนิดเป็นดุจกัลปพฤกษ์แก่สกุลชนเทพคณา
71-2-13 บควรจักกณนา
74-1-5 ขามเตร จักใกล้เที่ยงวัน
76-1-21 จักไผแก่น้อย
81-0-4 ราชทัณฑ์อันหนักนัก คือจักถึงแก่นนี้แท้จริงแล
81-0-6 ให้เป็นที่อยู่ศิลาบาล ยังจักรักษาปานนั้น
81-0-8 ทัณฑ์อันหนักนัก คือจักถึงแก่นนี้แท้จริงแล
81-0-10 ให้เป็นที่อยู่ศิลาบาล ยังจักรักษาปานนั้น
81-0-13 ให้เป็นที่อยู่ศิลาบาล ยังจักรักษาปานนั้น
83-1-5 เรบจงจักให้บังเกิดมีเลย
83-1-7 และเราได้รู้เราก็จักช้อยน้ำเราให้มีสุขชู่ประการ
84-1-2 เราจะสั่งไว้แก่เขาแก่พี่เรา
『石碑文集第 4 卷』
40-2-17 แม้จะว่าสาวรูปสว่างอุดมไชรืเป็นปรากฏรู้ทุก...
40-2-21 ท่านจึงจักคาลแผน...อันนี้
86-1-6 แล้วภูจึงจะตั้งสักกราชมาสเกษมย์ปี เดือน วัน คินฤกษ์พานาที คิติ สุขุมหุริคิ
86-1-9 จักเอราราชการบมิได้
86-1-18 มีศรัทธาจะใคร่สร้างอาราม
86-2-21 จะมกายพางหน้าโพ้น
86-2-22 และจะเอาสัตว์ทั้งหลายข้ามพ้นจาก โอมสงสาร
86-2-27 เพราะเข้าไทยจะเอาสัตว์ทั้งหลายเข้าสู่นิพพาน
86-2-30 ปลุกไม้ไผ่รอบคั่นตาลลอน ไม้สาละสรรทุกอัน จะพรรณนาบ้อมมิได้เลย
88-0-7 เพื่อจักให้ขัดศาสนาพระพุทธเจ้าให้รุ่งเรืองเมื่อนั้น
88-0-12 จักดูชาวเจ้าสมณพราหมณ์พระจารย์คนเป็นสรมุดสุภาพรสิกขากามแท้
88-0-14 ก็ให้แจ้งฝูงใดเป็นโจรสงฆ์ จักให้ศึก
88-0-26 หากจักไปใหม่ในนรก...
88-0-28 หากโทษ...ลงได้มีอันจักไป...
91-0-16 จะไปสู่อบายทุกข์เสียเปล่า

92-0-6 แลให้สั่งหารผลาญชีวิตเอาบุคคลซึ่งคิดอ่านจะชกย้ายจะหนีเอาข้าของพระไปและจะให้พ้นจากข้าพระ

92-0-9 ซึ่งจะหนีข้าของพระไปแล้วนั้น

94-0-2 จักมักเลือกสัตว์ออกจากสงสาร ไชรี

95-0-12 จึงจักกระทำมัจฉินอญกฤษณ์หน้าท่านกับเจ้าสงฆ์ทั้งหลาย

95-0-15 แล้วลูกจึงจะตาย

95-0-18 จักทดลองถือดอกไม้เงินไม้ทองได้สะดวก

95-0-20 ผู้เป็นพ่อจึงจักตายจาก

95-0-21 แล้วจึงจักกระทำพระพุทธรูปปลูกพระศรีมหาโพธิ

98-0-31 อันตนได้เพื่อจะไว้เป็นเสบียงอันอุดมสมบูรณ์ทั้งสามแห่ง

99-0-7 จึงจักหื้อบ้านหื้อหมากหื้อนาข้าว ค่า๕๐๐๐เบ็

102-1-17 ... จักใคร่กระทำพระพิหารสถานพระพุทธรูปเจ้าจุง...

106-1-7 เพื่อจักใคร่ข้ามจากสงสาร เมื่อเนียรพานที่มัน

106-1-32 พนมราพึงอันจักเป็นบุญคุณ

108-0-3 ผิดักคณาแต่อันพ้นไปแล้ว สองพันสี่สิบห้า

115-0-10 ทรัพย์เงินทองอยู่ใต้ฐานพระปฏิมากรเจ้าจะอยู่นั้น

115-0-11 ห้ามไม่ให้ผู้ใดจะปรารถนาเอาเงินทองนั้น

115-0-13 ท่านผู้นั้นจะไปรื้อสิ่งสรรพมา

『石碑文集第 5 卷』

กัญจนขันชาชาดก (แผ่นที่ 68)-0-3 ผิดักยกขึ้นปมิได้ภายหลัง

『石碑文集第 6 卷第 1 号』

131-0-29 ไซ้พระไทยจะปรารถนาสมบัติบรมจักรจุลจักรท้าวพญาสามลราช

แลสมบัติอินทร์หมามีได้ตั้งพระไทยหมายมัน

พระบรมโพธิญาณในอนาคตกาลจะรื้อสัตว์ให้พ้นจากสงสารทุกซ์

136-0-4 เราจะทำบุญกุศลธรรมทำบุญรักษาจิตใจตั้งจิตปรารถนาพระนิพานธรรม

136-0-5 จะได้เป็นกัณฑ์ด้วยการซึ่งจะบำรุงกายแลกิจที่จะบริโภคนั้นหมามีได้

136-0-7 แต่เมื่อนายกเขาตัวนั้นจะได้บอกกล่าวแก่ญาติมิตรผู้ใดผู้หนึ่งให้รู้หมามีได้

137-0-12 กระทำเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ไว้ในพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์จะแลเอาพระนิพานให้สำเร็จ

137-0-13 แล้วจะได้เป็นที่ไหว้ที่บูชาแก่เทพามะนุษย์

137-0-14 สรรพสัตว์ทั้งปวงแล้วจะให้เป็นที่เล่าเรียนพระประวัติธรรมวินัยศาสนาธรรม

137-0-15 ซึ่งมีศรัทธาแล้วจะได้เป็นที่ทำบุญให้ทาน

138-0-6 พระเหตุที่ตั้งหวังจะเกิดขึ้นกำจัดซึ่งสิ่งสรรพอุปะวันตะราย

อันจะเกิดแก่ไพร่ฟ้าประชากรให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข

138-0-7 เพื่อจะมีให้หมู่ประจามิตรเข้ามาอภัยพระบวรพุทธศาสนา

แลจะมีให้มีภัยแก่สมณะพราหมณ์เอะนาปะชารายกูรในแคว้นแคว้นแดนพระราชอาณาจักรได้

138-0-8 เป็นที่สมควรจะสถาปนาพระมะหาเจติยะถาบันจุพระบรมธาตุไว้

- หวังจะให้เป็นที่ให้สาระบูชาแก่นานาประเทศ
- 138-0-9 อันมาสู่พระบรมโพธิสมภารเป็นการพระราชกุศลโกษฐายสืบไปกว่าจะสิ้นกัลปะปาเวสาน
- 138-0-18 ปลงพระไทยแต่จะให้สำเร็จ
- 138-0-19 แก่พระสรรเพชญ์โพธิญาณจะรื้อจนสัตว์ให้พ้นจากสงสารทุกข์
- 138-0-25 จะได้ตริตรงกระทำกองการกุศล
- 139-0-7 จะได้ไปมนัสการอนุโมทนาส่วนกุศล
- 139-0-10 จึงคอยไปเที่ยวตามอทธาไสยก็จะได้ผลานิสงษะเนกอนันต์นิก
- 139-0-11 จะนับมากกว่ามาก ทำจะไปก็จนขางท้าวก้าวไป
- 139-0-12 กุศลก็ได้ทุกๆก้าวกว่าจะถึงเข้านมัสการ
- 140-0-6 บันคาที่จะได้ไปมานมัสการพระพุทธปฎิมาณี
- 140-0-7 แล้วจะได้อนุโมทนาส่วนกุศล
- 140-0-8 ก็จะได้ผลานิสงษะแต่ก่อนบุญอันสำเร็จในเขตรอื่นพิเศศ
- 140-0-9 เป็นอนอกอนันต์นับจะประมาณมิได้
- ตั้งแต่คิดว่าจะไปแล้วขางท้าวก้าวไปกุศลก็ได้ทุกๆก้าวเจริญขึ้นจนจะถึงเข้านมัสการ
- 140-0-10 เมื่อได้บูชานมัสการแล้วผลานิสงษะแห่งกุศลก็จะเป็นขอดยิ่งวิเศศประเสริฐนิก
- 140-0-11 การจะเปดงนี้หามีได้เลยทีเดียว
- 140-0-12 ถ้าสงไสยคิดจะพูดก็จะเหน้อยแรงเสียบาปเสียบลาเปนมั่นคง
- หวังพระหฤทัยจะให้เป็นที่บูชาของเทพดา มนุษยแลพระภิกษุสงฆ์สามเณรสี่ปฤษฎังปวง
- 140-0-30 ยังจะคงประดิษฐานอยู่ ถาจะชำรุดชุกโครมทำรายหายหักไปเสียแล้วประการใด
- 140-0-32 จึงได้ทำไว้เปดแต่แทนปูนไมสู้งามดีและไมถาวรยังยืนนาน
- 140-0-33 ครั้นจะประดับประดาให้ประดับมากไป ก็เปดของอยู่ไกลเปลี่ยนนิกไม่มีผู้ใดรักษา
- 143-0-9 ไททรงเมืองก่อนเพงขึ้นไว้จะได้เปนชานพระณคอร
- 143-0-10 เขื่อนเพชเขื่อนขันม่นคงไว้แห่งหนึ่งแล้วจะได้ป้องกันสมณชยพหรามอนาประชารายถูร
- 143-0-11 พระพุทศาสนาจะได้ถาวรทอนหาพรพระวษา
- 144-0-2 หามีนิดใดที่จกับังรูปพระปติมาคอนโม
- 144-0-5 หามิผู้ใดที่จะปาดีสั่งขระณะไมถาวรพระอาจารย์กับทานคร้วคำวัดจันกับข่า
- 147-0-1 แต่ว่าอยู่ไกลคนจะไปยาก คิวว่าทางที่จะไปนั้นกรงก็มีอ้อมก็มี
- 148-0-1 แต่ว่าจะไปให้ถึงฝั่งนั้นยาก
- 148-0-2 ยากที่จะห้วยข้ามให้ถึงฝั่งได้
- จึงมีบุรุษหนึ่งฉลาดในการที่จะแต่งเรือ
- ได้มีความเอนดูแก่หมู่คนจะให้ข้ามถึงฝั่งสำราน
- 149-0-2 ไม่มีอุบายที่จะหาเงินทองเลี้ยงชีวิต
- 149-0-4 แล้วประทานธรรมเทศนาข้อปฏิบัติเปนอุบายที่จะให้สัตว์นั้นพ้นจากสงสารวิฎ
- 153-0-4 พระองค์เปนพนักงานจะรักษาให้หายได้
- 157-0-4 รถเปรียบเหมือนข้อสัมมาปฏิบัติ อันจะนำสรรพสัตว์ไปสู่ถิ่นที่เกษมจากโยคธรรม
- 158-0-4 จึงเทียวดูหาที่ไซชฎมีให้สัมควน ที่จะตั้งป้อมแลปรการเมือง

- เห็นที่เนนวงปนที่ไซยพุมควนจะสร้างเปนมือง
- 160-0-1 เราผู้มีพินิหวน จำนวนในอุปเทษ วิเสศในคติโลกคศิธรรม์สรรพจะรอบรู้ทุกสิ่ง ปัญญาอิงทุกอย่าง
ถึงจะไ้พรางวางชุมทรัพย์
- 160-0-2 จะถูกลับถันใดก็ดี ถึงจะมีก็เงใจ ถึงจะหาไม่ก็รู้
- 160-0-5 ไ้พณร์คจะเผาผลาญ ช่มพบาลจะทำโทษ พระจะโปรคก็บ่อไ้
- 160-0-11 สัปรุชผู้มีสทาช่วยช่อมแซมอ่าให้ฝานงหลังคาแตกร้าวชำรุดร้วจะไ้ถาวรไปห้าพันปี
- 162-0-6 จะขอรุณะปฏิสังขรณ์สืบต่อไป ขอบุญญาบารมีมหาพิตรเป็นที่พึ่ง
สร้างไว้สำหรับพระพุทศาสนา กว่าจะถ้วนห้าพัน...
- 162-0-7 จะขอปัญญาสืบต่อไปในพายภาคน้า
- 168-0-3 แลไ้ครทังปวงที่มาถึงที่นี้ ฤจะอยู่ในที่นี้ให้ทราบว
- 168-0-7 ควรที่พระสงฆสามเณรที่อยู่ใพระอารามนี้จะปรพฤดีตาม
- 168-0-11 แล้วจะขึ้นไปบนพระตำหนักนั้นนั้น อ่าเลขที่เคียวห้ามเปนอันขาด
- 174-0-2 ถ้าไ้ใครไม่เชื่อ ก็จจะว่าข้าพระเจ้าปด ถึงจะวออย่างนั้นก็ตามแต่จะว่า
- 174-0-3 แต่เห่นว่าเกลือกจะเปนคุณเปนประโยชน์
- 174-0-5 ถึงจะไม่เครงครัดนักก็ดี
- 174-0-8 ถึงจะทำกระทังกระทอก
- 174-0-9 เอาอะสุจิออก ฤจะจูบจะกอดคลวงเกินข้างในข้างนอกอย่างไรก็ดี
- 174-0-10 ให้วิคักไปว่าไ้ใครจะมออยู่ข้างน้าจะเห่นที่เปนทวงที่
แล้วจะทำเล่นตามความปราฐานตามประสาเถ่นๆวิคักระอ่ามิง
- 176-0-8 ทรงพระราษดำริห์จะให้เริ่มมหกรรมการฉลองในเดือน๘ข้างขึ้น
- 178-0-5 ควรจะเปนที่ช่นชมยินดี
- 179-0-8 เรื่องต้นเคิมที่จจะทรงพระปรารภสร้างพระพุทธรูปนี้
- 179-0-12 ควรจะยุดหลอมไปซื้อจ่ายเปนอาณาประโยชน์
- 179-0-16 ควรที่อ่ายผู้รัชจะลักพระพุทธรูปองคั่นไปก็เพอนให้แล้วกลาดถึงสองครั้งทั้งผู้ขุดไ้
- 179-0-23 ควรจะมีสิ่งซึ่งเปนที่สำคัญสำหรับเปนที่ระถูกสืบไป
- 179-0-34 ผู้ซึ่งมาถึงคَابลนี้ไ้เห่นพระพุทธรูปนรินทราย
จะไ้ครูกถึงพระเคษ พระคุณ พระเกียรติยศ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัวสืบไป
- 180-0-9 ฤจะเรียกให้ต้องตามพระนามว่า
- 180-0-17 ไ้จะมีพระราษฤไทยเลื่อมใสนับถือศาสนาอื่นนอกจากพระพุทศาสนานั้นหาไม่ไ้
- 180-0-18 พระราษดำริห์ใ้พระราษประสงค จะทรงบุษาพระพุทศาสนาด้วยของแปลกประหลาดแล
เพื่อจะให้อาณาประชารายฎรทั้งปวงชมเล่นเปนของประหลาด
- 180-0-19 มีโรงที่ทำบุญฤจะเรียกว่าการเปริยเหตุหลังหนึ่ง
- 180-0-23 เพื่อไ้ราษฎรชวานจะไ้บุษานมัศการตั้งสัตยาธิษฐานขอฝนในต้นดูทำนา
- 183-0-10 จักการตั้งพระราษพิธีที่จจะหล่อพระพุทชินราชขึ้นใหม่
- 186-0-8 ควรจะตั้งตรงทศน้า ทิศหลัง พระอุโบสถ
- 186-0-9 ต่อเวลามีผู้ต้องการจะอธิษฐานบุษา

- จะเชิญมาตั้งตามทิศบนเตียงตั้งอาสนอันใดก็ได้
 186-0-11 สำหรับพระสงฆ์สามเณรในพระอารามนี้จะได้เล่นเรียนพระปริยัติธรรม
 ซึ่งจะมาอยู่ในพระอารามนี้รูป
 186-0-21 บันคาที่จะได้เป็นอุปกาโรปนิไสย
 186-0-22 อุคหนุนให้ได้ช่องโอกาสเพื่อจะเสดจบันลูถึงที่สุดสังสารทุกข์โดยง่าย โดยเร็ว
 ความทุกข์ทั้งปวงจะดับสนิท
 ซึ่งเป็นเหตุจะให้เน้นช้ำอยู่ในสังสารทุกข์ จงอย่าได้มี
 ถึงจะมีบ้างก็ให้พลันอันตรธานหายโดยเร็วเทอญ
 187-0-4 ฤชั่งจะมาแต่จาศูรทิศทั้งสี่สืบไปภายนำ
 187-0-7 ข้าพเจ้าคิดจะใคร่สร้างเป็นพระอารามน้อยๆ
 187-0-11 ด้วยมีความประสงค์จะบูชาพระพุทธศาสนา
 187-0-12 เพื่อจะให้อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงชมเล่น
 187-0-13 ใชจะนิยมยินดีเลื่อมใสลัทธิศาสนาอื่นนอกจากพระพุทธศาสนานั้นหามิได้
 187-0-30 ฤชั่งจะมาแต่จาศูรทิศทั้งสี่
 188-0-19 เมื่อวันซึ่งจะได้ตรัสก่อนนครสัมโพธิญาณนำตักขาว๕นิ้ว๓กระบือค สูง๑๒นิ้วทั้งถาน
 188-0-30 ควรจะมิสิ่งซึ่งสำหรับระฤกถึงพระเกียรติยศอยู่ในเกาะบางปอนนี้
 189-0-8 ซึ่งอยู่ในพระอารามนี้ ฤชั่งจะมาแต่จาศูรทิศทั้งสี่
 189-0-11 ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นพระอารามสำหรับพระราชวัง
 189-0-17 ซึ่งมาแล้วแลจกมาแต่จาศูรทิศทั้งสี่ในภายนำได้อาโศยกระทำสังกรรมน้อยใหญ่
 190-0-2 สังเขตเวลาพระสงฆ์จะลงสวดมนต์ในโบถ
 190-0-4 ซึ่งเป็นวันพระสงฆ์จะทำอุโบสถกรรม
 190-0-6 ฤเวลาบ่ายเมื่อจะมีเทศอึกคราวันหนึ่ง
 190-0-7 ตามที่จะว่าต่อไปข้างล่างนี้
 190-0-8 ผู้ที่จะติระฆัง ให้ทั้งกำหนดว่า ถ้าจะติระฆังเวลาพระสงฆ์จะลงสวดมนต์ เขาก็เขียนคำก็คิ
 190-0-9 ให้ชักระฆังเดือนเสยคราวันหนึ่ง ก่อนนำเวลาที่ลงสวดมนต์ครั้งชั่วโมง
 190-0-11 ซึ่งพระสงฆ์จะสวดปาฏิโมกข์
 190-0-12 ถ้าจะชักเวลาจวนรุ่งแลเวลาพระอาทิตย์ตกให้ชักเป็นระย๓คราทั้ง๒เวลา
 190-0-14 ไปใหญ่จะชักในวันธรรมสวณะเวลาเช้า บ่าย ให้ชักเดือนล่งนำคราวันหนึ่ง
 190-0-18 ถ้าคนไม่พอชักทั้ง๓โบ จะชักแต่ไปใหญ่เหมือนวันธรรมสวณะทั้งเวลาเช้า คำ ก็ได้
 『石碑文集第 6 卷第 2 号』
 191-0-14 จะทำบุญแล้ว
 191-0-15 จะพูดเท็จให้เป็นบาปทำไม
 ด้วยสำคัญว่าจะได้ทองเงินของมีราคาเลย
 191-0-16 เพื่อจะได้จำริญกุศตราสีเทอญฯ
 191-0-24 จะได้ทรงปฏิญาณว่า
 191-0-27 บันคาที่จะได้เป็นอุปการูปนิไสยอุคหนุนให้ได้ช่องโอกาส

- 191-0-28 เพื่อจะเสด็จถึงที่สุดสงสารทุกข์ภัยทั้งปวงโดยเร็วโดยง่าย
ความทุกข์ทั้งปวงจะดับด้วยประการใดของเจ้าได้นั้น
สรรพวิบัติทั้งปวง ซึ่งเป็นเหตุจะให้เนิ่นช้าอยู่ในสงสารทุกข์จงอย่าได้มี
- 191-0-29 ถึงจะมีบ้างก็ให้พลันอันตรธานหายเทอญ
- 192-0-7 ถ้าจะเล่าเรียนว่าๆ
- 192-0-8 จะว่าดังนี้ก็ได้
- 192-0-10 เหนจะได้มาแต่ในแผ่นดินมัชฌิมประเทศคราวเดียวกันกับพระบรมธาตุ
- 192-0-11 เพื่อจะให้เป่นประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลายต่อไปภายหน้า
- 192-0-12 ถ้าจะแปลเอาความก็ได้ทั้งสองอย่าง
- 192-0-13 เป่นของโบราณไม่ควรจะนับถือ
จะว่าที่จริงที่แท้คนโบราณท่านใกล้เคียงต่อพระพุทธเจ้าแล
ควรที่ท่านทั้งหลายจะเล่าจะเรียนให้จำไว้จะได้สวดมนต์ภาวนา
จะมีอานิสงฆ์คุณในประจจุบันแลอนาคตเป่นบุญเป่นกุศลมาก
- 192-0-17 ถ้าจะอธิบายว่า
- 192-0-19 จะตัดให้เห็นเป่นสองส่วน
- 192-0-21 ถ้าท่านผู้ใดจะใคร่ทราบพระคาถาพระปฏิจจสมุปปาท จงดูเอาในที่นี้เทอญฯ
- 193-0-7 จะทำบุญให้ทานก็ยากไป
- 193-0-9 มีความปราฐานจะใคร่ได้พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายนั้นมา
แล้วจะให้สมประสงค์ท่านทั้งหลายชายหญิงทั้งปวงถือชอบใจดังว่าแล้วนั้นด้วย
- 193-0-11 ควรจะปลูกสร้างขึ้นใหม่ด้วย
จึงได้คิดจะทำเจดีย์ฐานแลธรรมสภาแลวิหาร
- 193-0-13 ไม่ควรจะยกเอามาถวายเฉพาะเป่นของพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายเป่นที่พิเศษได้
เห็นว่าเป่นทำให้เสียประโยชน์แผ่นดินไป
- 193-0-19 เพื่อว่าในที่กำหนดไว้จะสร้างพระเจดีย์
- 193-0-20 แลที่ตั้งพระปฏิมากร เนื้อที่เท่าใด พระเจดีย์แลชุกะชีรอบจะได้ตั้งลงที่เท่าใด
ชุกะชีแทนพระพุทธรูปจะได้ตั้งลงที่เท่าใด
- 193-0-23 ก็ผู้จะได้อยู่ได้บริโภคนั้นต่อไปนั้น
- 193-0-26 จะอยู่ในที่นี้ไม่ได้
- 193-0-27 ใครจะใคร่จำศีลภาวนา ก็จงมาจำศีลภาวนาตามควร
- 193-0-28 ถ้ายังยืนยังงงงิพอยู่ ก็จะอุสาหาสร้างทำพระเจดีย์
- 193-0-29 จนบริบูรณ์ทุกอย่างตามประ โยชนที่พระสงฆ์จะบริโภคนั้น
- 193-0-30 ถ้าพระเจ้าแผ่นดินในอนาคตไม่โปรดจะต้องประสงฆ์ที่นี้ใช้ในราชการแผ่นดิน
- 193-0-32 ซึ่งควรจะเอาที่นี้เป็นที่หลวงใช้ในราชการได้
ถ้าจะโปรดให้เป็นวัดที่อยู่พระสงฆ์พวกอื่นเหล่าอื่นก็เหมือนกัน
- 193-0-33 จึงจะเปลี่ยนให้พระสงฆ์พวกอื่นหมู่อื่นอยู่ได้
- 193-0-34 ก็จะเป่นปัสัยหาหรือหินนาทานไป

- 193-0-48 จะทำบุญให้ทานก็ยกไป
- 193-0-50 มีความปราธุนาจะใคร่ได้พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายนั้นมา
- 193-0-52 กวจะปลูกสร้างขึ้นใหม่ด้วย
- 193-0-54 ไม่กวจะกวจะยกเอามาถวายเฉพาะเปนของสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายเป็นที่พิเศษ
ได้เห็นว่าเปนทำให้เสียประโยชน์แผ่นดินไป
- 193-0-61 เพื่อว่าในที่กำหนดไว้จะสร้างพระเจดีย์
เนื้อที่เท่าใดพระเจดีย์แลชุกรจะชื้อรอบจะได้ตั้งลง
ที่เท่าใดชุกรจะชื้อแทนพระพุทธรูปจะได้ตั้งลงที่เท่านั้น
- 193-0-64 ก็ผู้จะได้อยู่ได้บริโภคน้ำที่นั่นต่อไปนั้น
- 193-0-67 จะอยู่ในที่นี้ไม่ได้
- 193-0-68 โกรมีศรัทธาจะปฏิบัติคนมีศรัทธาพระเจดีย์ ก็ลงมาปฏิบัติคนมีศรัทธาเกิด
- 193-0-69 โกรจะใคร่จำศีลภาวนาก็จงมาจำศีลภาวนาควรแก่ความเลื่อมใสขเทอญ
จะว่าวัดสำหรับพระสงฆ์ทั้งแผ่นดินไม่ได้
- 193-0-70 จะผูกในบ้านก็ได้ที่ของใครก็ได้
- 193-0-71 เพื่อจะให้เปนนิมิตมหาพิทธสีมา
- 193-0-72 เพื่อจะให้เปนสังเกตที่สวดสมณคินในท่ามกลางรวม๑๐คินนี้
- 193-0-73 เพื่อจะให้เปนนิมิตรในทิศทั้งแปด
- 193-0-74 เพื่อจะได้สมมติสีมา
- 204-0-5 จึงดำริหว่าจะได้ภาชนะอันใดรับ
- 205-0-6 แล้วทุสมารคิดจะให้ภิกษุพุทธบรรชัชแปรปรวนด้วยโลหะโทษะ
- 205-0-8 ทุสมารไม่ได้ช่องจะประทุษร้าย
- 205-0-9 ในภัททกัลปนี้เขมภิกษุจะได้เปนพระพุทธร โคดมแล
- 207-0-2 คิดจะออกบรรพชา
- 207-0-9 โขติบาลภิกษุจะได้เปนพระพุทธรเจ้าทรงพระนามว่าพระ โคดมแล
- 209-0-2 เพื่อจะประฏิบัติถวายทานแก่พระพุทธรวิปัสสิกับทั้งพระสงฆ์สาวกสามปี
- 209-0-4 ในกัลปที่๕๑พระชวอดุลนาคราชนี้จะได้เปนพระพุทธรเจ้า
- 210-0-8 ในกัลปที่๗๑พระเจ้าอรินทมจะได้เปนพระพุทธรเจ้า
- 211-0-8 ในกัลปที่๗๑พระสุทัสนภิกษุนี้จะได้ตรัสเปนพระพุทธรเจ้า
- 212-0-1 ภิกษุผู้จะถือปึงสกุลพึงระมาทานว่า
- 212-0-2 ถ้าจะถืออย่างอุกฤษณั้นแถบผ้าป่าเข้ามาทำไตรจีวรก็ได้
- 212-0-3 แลกองชากเขื้อควรจะทำ
- 212-0-4 นำมาไว้แทนท้าวก็ควรจะทำไตรจีวรได้ฯ
- 212-0-6 ก็ไม่ควรแก้ภิกษุจะพึงรับ
- 213-0-4 จะสงน้ำหาที่กำบังละอายด้วยขุ่มน้ำ
- 214-0-1 ภิกษุผู้จะถือปึงคิปาติภคตุงค์
- 214-0-3 เพื่อจะใส่บาตรก็รับโดยสมควรเสกขิขบัญญัติ

- 214-0-6 ถ้าห้ามวันหลังไม่ควรจะอยู่
215-0-3 เรือนนำเรือนหลังจะใส่ท่านไม่รับฯ
ทายกเรือนนั้นจะรับเอาบาตรไปก็ควรฯ
215-0-5 เขาจะไปใส่บาตรในอารามก็ไม่ควรรับ
216-0-5 มีผู้เอามาเพิ่มให้ก็ควรรับฉันไปกว่าจะสำเร็จ
217-0-5 ของที่อ่อนควรจะด้วยมีมือข้างหนึ่งได้ก็ควรฉันได้ฯ
217-0-6 ของมืออยู่ในบาตรเท่าใด ก็ควรจะหักบิ้อออกฉันได้เท่านั้นแลฯ
219-0-5 เมื่ออยู่ป่าจะมาฟังธรรมจะเอาอะรุณขึ้นก็ควร
221-0-5 หิวว่าฝนตกในระหว่างทางจะเข้าอาโศกร่มไม้ศาลาที่ต่างๆก็ควรแล
222-0-2 ท่านจะได้ช่วย
222-0-3 เมื่อจะไปนั้นถึงมีขมิ้มขามจึงไปเข้าขมิ้มขามฟังมาสู่อาวาส
222-0-5 กลางคือจะได้ไปไม่มีความสคัญหวาดเสียว
223-0-4 ที่จะไปแล้วก็ไปอยู่ตามลำคืบพรรษาฯ
225-1-18 จึงทรงพระราชดำริที่จะใคร่สถาปนาขึ้นใหม่
225-1-23 แลจะได้เป็นปัจจัยที่จะให้อุบตีพบปะกันสืบไปเบื้องหน้า
225-1-27 แลเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ทรงสนองพระคุณ
225-1-28 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ความสุขแก่พระองค์ท่าน ในภพนี้แลภพหน้า
225-1-29 จะทรงปฏิบัติสังฆกรรมพระอารามนี้เป็นแน่แล้ว
225-1-32 จะได้บำเพ็ญพระกุศล
ทรงรับจะปฏิบัติสังฆกรรมพระอารามนี้ฯ
225-3-7 ซึ่งจะทำหกรรมฉลองพระอาราม แลจะขยายพัทธสีมา
225-3-10 มอบถวายให้ทรงจัดการหกรรมที่จะฉลองทั้งปวงทั่วไป
225-3-13 ซึ่งนายช่างยังจะทำขาดค้างไว้อันใดบ้าง
225-4-32 ยังต้องเวียนวนอยู่ในสงสารศาครจะเสด็จอุบัติ
225-4-37 กว่าจะได้ล่องพ้นเขตมฤตยูราช
227-2-10 ไม่รู้ไม่เที่ยงธรรม จะถึงกัน ณ วันใด
227-2-11 ธรรมคาสามัญมรรค จะจำเป็นจะจำไป
227-2-13 จอมภพทรงปราถนา จะไว้ที่ระฤกวาง
227-4-2 จะดำรงศีลฤคี่ที่รฤกมี
232-0-7 จนก่อนนำจะสิ้นพระชนม์๑๖วัน
233-0-2 อนุสสาวรีย์นี้ บิดามีฤคี่ลวิล สฤคี่ไว้จะไว้จิน คนานุสร
233-0-5 อุบัติมีจะมาคืบ
233-0-7 กระนั้นรู้ก็ยังหวัง จะให้ขยับค้วนคาย
233-0-14 จะเหลือแต่เสน่หั้นใน อุราพอบแผกคั่น
233-0-15 จะภุกรักกลล็กโศก สฤคี่ไว้คั่นวัน
236-0-1 เพื่อจะได้เป็นที่ไหว้ ที่บูชาแก่เทพดาแลมหาชนสัพปฤษทั่วไปทั้ง๕ทิศ

- จะได้นำสัตว์ให้ข้ามวิญญูสงสารให้ถึงอมตมหานิพพาน
238-0-4 แลการซึ่งเปนราชประเพณีอันควรจะยกมาทำในวันนี้ได้
จึงทรงพระราชดำริที่จะสร้างท้องพระโรงขึ้นใหม่แทนท้องพระโรงฝ่ายบูรพทิศ
239-0-1 การที่จะสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมนี้
243-1-17 แต่เห็นจะก่อนไปข้าง๑๒๗๖มากกว่า
243-2-11 ไม่ควรจะมีเวลาเสด็จออกมาประพาศเหมือนในชั้นต้นๆ
244-0-12 ในทางที่จะทำนุบำรุงพระราชอาณาจักรให้สถิตย์สถาพร
244-0-18 ก็อาจจะทรงสละแกลกความสุขสำราญพระราชทานไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้
245-0-3 จะได้อะไรไม่หมายแต่ว่ามีใจมุ่ง
245-0-15 แต่จะลืมนิมนต์หอนได้
245-0-18 จักอ้างอันใด
245-0-19 สิ่งซึ่งคงจะดีกว่าแล้ว
246-0-32 แลความทุกข์อันจักเกิดขึ้นในทุกคดีอาชญากรรมนั้น
247-0-7 แต่จะได้ถ่ายเดียว
247-0-26 สมควรที่จะได้รับทรัพย์สินมรดก
247-0-41 ก็ควรจะปฏิบัติเข้าด้วยสถานทั้ง๕บ้าง
247-0-45 ก็ควรจะอนุเคราะห์ลดหย่อนด้วยสถานทั้ง๖บ้าง
247-0-47 บอกลทางที่จะดำเนินถึงที่มีอารมณอันดี
248-0-2 จักแสดงในบรมมัตถ์ว่าด้วยสมณะแลวิปัสณา
248-0-3 สาธุชนจะพึงบำเพ็ญให้เกิด มี ขึ้นได้ด้วยภาวนาอันใด
248-0-13 ตัวจำจะต้องวิโยคพรัดพรากจากสัตว์
248-0-19 กุลบุตรผู้มีศรัทธาจะเจริญวิปัสณา
248-0-20 บัดนี้แสดงธรรมที่เปนอารมณ์ของวิปัสณาแลวิธีที่จะเจริญวิปัสณานั้น
248-0-39 ก็คงจะติดสันดานต่อไปในเบื้องหน้า
249-0-3 อยากรจะให้ตนฤาผู้ที่เป็นที่รักของตนได้ความสุขอย่างเดียวกันเท่านั้น
249-0-5 ผู้ที่ประพฤดีจึงจะได้ความสุข
249-0-6 ถึงความสุขจะเกิดขึ้นบ้างก็แต่สุขที่อย่างต่ำอย่างเลว
249-0-7 แลความสุขนั้นก็คงจะไม่ควรยึดเอาไปนาน ภายหลังก็จะหายกลายกลับเปนทุกข์ไป
ถ้าจะว่าโดยแท้แล้ว
249-0-11 ผู้ที่ประพฤดีชั่วนั้นก็คงจะไม่ได้ความสุขเลย จะได้แต่ทุกข์ส่วนเดียวเปนแท้
250-0-6 จะเปนประโยชน์ความดีความเจริญแก่ตน
250-0-18 จึงจะเห็นโทษแห่งบาปอกุศลที่ตนกระทำ
251-0-3 เพราะมนุษย์มีวิสัยที่จะแสวงหาวิชาความรู้เป็นที่พึ่งแก่ตนได้
251-0-4 สัตว์เดียรฉานไม่มีวิสัยที่จะแสวงหาวิชาความรู้เป็นที่พึ่งแก่ตน
251-0-6 ก็แทบจะเอาตัวรอดไม่ได้
251-0-10 ผู้ที่เป็นมนุษย์ควรจะเรียนให้รู้วิชาเป็นที่พึ่งแก่ตนไว้

- 251-0-11 251-0-13 251-0-14 251-0-15 251-0-18 251-0-24 252-0-3 252-0-6 252-0-7 253-0-7 253-0-8 253-0-10 253-0-12 253-0-13 253-0-14 253-0-16 253-0-17 253-0-18 253-0-19 253-0-20 253-0-21 254-0-2 254-0-10 254-0-22 255-0-2 255-0-3 255-0-5 255-0-7 255-0-8 255-0-10 255-0-20 255-0-23 255-0-24
- ควรจะเรียนให้รู้หนังสือแลเลขในภาษาของคนก่อน
จะได้ทราบเรื่องต่างๆแลวิชาต่างๆโดยง่าย
อนึ่งพึงรู้จักสิ่งควรจะทำแลไม่ควรจะทำ
ทำสิ่งไรจะได้คือครอื่น ณ ภายนำ สิ่งนั้นไม่ควรจะทำ
ทำสิ่งไรจะไม่คือครอื่น ณ ภายนำ สิ่งนั้นควรจะทำ
พึงเว้นสิ่งไม่ควรจะทำนั้นเสีย ทำแต่สิ่งซึ่งควรจะทำนั้น
อนึ่งพึงรู้ตนว่า จะต้องรับผลแห่งบุญแลบาปที่ตนได้ทำไว้โดยแท้แล้ว
จะว่าแต่นามรูปเป็นตัวอย่าง
เป็นช่องที่จะเรียนวิชาเป็นที่พึ่งแก่ตนได้
แต่จะว่าถูกตรงที่เดิยก็ว่าไม่ได้
จะว่าถูกตรงก็ว่าไม่ได้
จากเครื่องโตโครกที่จะทำสันดานให้เศร้าหมอง
ดังบอกกล่าวคำเท็จเพื่อจะส่อเสียดให้ผู้ร่วมรักคิดใจกันเป็นต้น
เพราะจะทำให้ขาดความสามัคคีแก่กันและกัน
ผู้นั้นก็จะละความชั่วประพฤดิแต่ความดี
ถึงผู้นั้นจะเชื่อตามคำจริงนั้น
ถึงจะมีประโยชน์ได้บ้าง
คำเท็จนั้นก็จะไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้นั้นต่อไป คือ ผู้นั้นจะกลับทำความชั่วได้อีก
จะพึงใช้ปัญญาใคร่ครวญตามเหตุผลที่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างเดียว
จึงจะชอบ
ควรจะเชื่อได้
ความเชื่อนั้นจะให้ผลเป็นทุกข์บ้างเป็นสุขบ้าง
ควรที่ผู้แสวงหาความสุขจะใคร่ครวญด้วยปัญญาว่า
ก็จะเป็นที่พึ่งแห่งความสุขในเบื้องนำฯ
ควรจะแสวงหาความจริง
เพราะไม่สามารถจะห้ามได้จริง
ควรจะยินดีแล้วตั้งอยู่ในความจริงนี้ จะพ้นจากทุกข์สิ้นได้จริง
ก็ไม่มีใครอยากจะได้ยิน
ก็แต่ไม่ใคร่จะมีใครคิดชวนชาวหาอุบายเพื่อจะกำจัดทุกข์
ความดับทุกข์จะพึงมีด้วยอุบายอย่างไรจึงมาหลงแสวงหาความสุขในกองทุกข์
เมื่อเป็นอย่างนี้จะได้ความสุขมาแต่ไหน ช้าจะได้ความทุกข์ทวีมากขึ้นเสียอีก
จะพึงศึกษาให้รู้จักที่เกิดของทุกข์แลเหตุแห่งทุกข์แลความดับทุกข์แลหาอุบายเครื่องดับทุกข์ให้ถ้วนแท้
จึงจะได้ความสุขดังความปราดถนา
กว่าจะสิ้นความหวัง
จะพึงศึกษาให้รู้ทั่วถึง
จึงจะประสบสุขอันไพบุลย์ดังความประสงค์

- ซึ่งจะมาแสวงหาความสุขในกองทุกข์นั้นไม่ได้เลยเปนแน่
255-0-25 ข้าจะทวิทุกข์ให้เกิดมากขึ้น โดยแท้
255-0-25 ข้าจะทวิทุกข์ให้เกิดมากขึ้น โดยแท้
255-0-26 มาพยายามแก้ด้วยเถิดด้วยประสงค์จะให้หายคัน
256-0-2 แลคิดจะหลบหนีความทุกข์ด้วยกันทุกคน
256-0-4 แต่ศุขที่ยังไม่มาถึง จะไม่มาถึงคน
256-0-5 ที่มาถึงตนได้เสวยอยู่แล้วนั้น จะเคลื่อนพ้นจากตนไปเสีย
256-0-6 แลสคัญใจคิดจะหลบหนีทุกข์ที่ยังไม่ถึง
ไม่อยากจะให้มาถึงคน
256-0-7 ที่มาถึงตนได้เสวยอยู่แล้วนั้น อยาจะให้สามสูญพ้นจากตนไปเสียโดยเร็ว
256-0-12 ก็แต่เมื่อจะรวมความถือของประชุมชนลง คงเปนสองอย่างเท่านั้น
256-0-16 เราจะได้ศุขได้ทุกข์ก็เพราะพระเจ้าบันดาลให้ทั้งสิ้น
256-0-17 ผู้ที่ทำดีก็จะได้รับศุขซึ่งเป็นผลของความดี
256-0-18 ผู้ที่ทำชั่วจะต้องรับทุกข์ซึ่งเป็นผลของความชั่ว
เราจะได้ศุขได้ทุกข์ ก็เพราะความประพฤติกุศลของตนเอง
256-0-20 จึงจะเป็นการดีการชอบ
256-0-22 จะหยิบยกแบ่งปันให้ผู้อื่นบ้าง
256-0-24 ควรจะเคารพนับถือพระพุทธเจ้า
256-0-25 จึงจะเป็นทางมาของความสุข และจะหลบหนีทุกข์ได้จริงแลฯ
257-0-2 มีความต้องการด้วยฝน จะให้ตกต้องตามฤดูกาล
257-0-3 คำสำหรับอธิฐานนั้นจะมีอยู่ในแผ่นดินต่อไป
ด้วยอำนาจรัตนคชญาณภาพแลความสุขสัคข์ของตนก็จะบันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล
257-0-5 แต่นี้จะกล่าววิธีบูชาแลอธิฐานตามที่ได้ทำกันมา
ถ้าวันที่จะอธิฐานเป็นวันอาทิตย์ใช้เครื่องสักการสิ่งละ๖
257-0-8 บุคคลผู้ที่จะมาตั้งสัตยาธิฐาน อาจจะจัดเครื่องสักการได้ตามกำลังวันอย่างนี้ไซ้ ก็เป็นการดี
257-0-9 ถ้าถ้าคนมีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนไตรยมก จะบูชามากกว่านี้ก็ตามอัทยาไศรยของตน
อนึ่งคนที่มิกำลังไม่อาจจะจัดเครื่องสักการให้ครบตามกำลังวันได้
จะมีแต่ดอกไม้อุปเทียนตามที่หาได้มาบูชาก็ควรตามจัดสน
ถาบุคคลที่หากไร้ไม่อาจจะหาเครื่องสักการมาได้ก็จงตั้งใจนมัสการ โดยเคารพ
257-0-10 ก็จะเป็นคนให้สำเร็จความประสงค์บ้างในกาลบางคราว
257-0-12 ถ้าอาจจะสามารถจะอธิฐานด้วยกาลาบทโถบทหนึ่งให้ครบได้แล้วก็เป็นการดี
ถ้าไม่อาจจะทำได้แล้วจะอธิฐานเพียงแต่จบเดียวก็ตามแต่อัทยาไศรยเถิด
257-0-14 ถ้าจะหาผู้ใดที่อ่านหนังสือสำหรับอธิฐานนี้ไม่ได้ ก็จงตั้งใจโดยเคารพในพระรัตนไตรย
257-0-15 ก็จะสามารถได้ตามความประสงค์บ้างในกาลบางคราว
258-0-17 ควรจะรับบูชาของสัตวโลกย์ตรีตรัฐชอบโดยคำพึงพระองค์แล้ว
259-0-5 เทพยดองค์หนึ่งทูลว่าของรักซึ่งจะเสมอด้วยบุตรไม่มี

- 259-0-6 สร้อยสิ่งซึ่งมีมนุษย์จะฟังถนอม
 ซึ่งจะเสมอด้วยโคไม่มี
 แสงสว่างซึ่งจะเสมอด้วยพระอาทิตย์ไม่มี
 ของซึ่งจะเสมอด้วยคนไม่มี
 ทร้อยสิ่งของที่มีมนุษย์จะฟังถนอม
- 259-0-7 ซึ่งจะเสมอด้วยเข้าเปลือกไม่มี
- 278-0-3 จะหามิตรเหมือนเจ้าที่ไหนได้
- 278-0-4 จะนั่งนอนขึ้นเดินไม่เห็นห่าง
- 278-0-6 จะผิอู่แต่เพียงพูดไม่ได้
- 278-0-10 เป็นคนจริงฤจะปราศซึ่งปราณี
- 278-0-11 แพบจะม้วยชีวังสิ้นสังขาร จะหาเพื่อนเหมือนเจ้าที่ไหนมา
- 278-0-13 ถึงจะมีหม้ออื่นมาแทนที่ ก็รักเพื่อนนี้เป็นปฐมที่ไหนเล่าจะสนิทและชิมชม
- 278-0-14 ที่ไหนเล่าจะนิชมเท่าเพื่อนรักถึงแม้จะไม่มืรูบนี้ไว้
- 280-0-8 มาทรงปรารถพร้อมกันว่าสมควรจะทรงบำเพ็ญพระกุศลพิเศษอีกส่วน๑
- 280-0-9 เมื่อทรงพระปรารถหากฎกันว่าจะควรสร้างสิ่งใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สยามราชอาณาจักร
- 280-0-13 ถ้าพร้อมกันทรงบริจาคทรัพย์สร้างโรงพยาบาลสภากาชาดขึ้น
 ก็จะเป็นการพระกุศลอันประกอบด้วยถาวรประโยชน์
- 280-0-29 โรงพยาบาลสภากาชาดซึ่งสร้างขึ้นเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถนี้
- 280-0-33 ถ้าและจะเป็นประโยชน์อุปการให้การ โรงพยาบาลนี้สำเร็จได้ด้วยประการใด
 ก็เต็มพระราชหฤทัยที่จะให้ใช้เงินนั้นได้ด้วย
- 280-0-41 ถ้าข้อใดอาจจะปฏิบัติตามได้ให้ไปนโยยงอย่างในสกุลวงษ์ของคนที่ดี
 หรือเพียงแต่จะอนุโลมตามคณานุรูปได้เฉพาะคนที่ดี
- 281-0-15 ควรแต่จะมุ่งหมาย
- 282-0-2 เดิมคงจะมีหนังสือเรื่องอะไรจากแผ่นศิลาคิดไว้
- 282-0-5 จึงทรงตั้งปณิธานด้วยกันว่า จะหาศิลาจากทุกโคลงนั้นมาคิดไว้อย่างเดิม
- 282-0-27 จักกั้นอันตราขแก่
- 283-0-31 ออกประกาศเรียกคนอาสาที่จะไปงานพระราชสงคราม ณ ทวีปยุโรป
- 『石碑文集第 7 卷』
- 288-3-21 เมื่อจักได้ค...
- 290-1-11 จักเกิดแห่งใดแห่งหนึ่งก็ดี
- 291-1-7 จึงจักเข้ามาบวชในศาสนาพระพุทธเป็นเจ้าได้แปลพระรยา
- 291-1-21 เมื่อจักถึงให้ช่วยเนื้อ มีต้นช่วยตีนมือ
- 291-1-31 ก็จักได้คูตั้งใจปรารถนาแลฯ
- 297-0-2 จะรู้ปราณี
- 297-0-20 เมื่อจักเกิด
- 301-1-5 จะตั้งแต่อาทิ

- 301-1-13   จึงจะพูดเกิดมาได้สิบสามปี
- 301-1-15   ทั้งมหาเทวีผู้แม่จึงจะได้ราชาภิเษกเอกอุพา
- 301-1-23   อันพระราชแม่ลูกไชร์จะใคร่แทนคุณบุญ
- 301-2-3   จึงจะให้หมาสวยสมบัติพิพิธสถาน
- 301-2-8   บ่จงอันจะประวิงสิดจายโพระ
- 301-2-9   จะหว่ายหน้ายังสวรรคต์คายกลาย
- 301-2-14   จึงจะให้ไปถามซื้อที่แห่งเจ้ามหาราช มหาเทวี
- 301-2-18   จึงจะหลังน้ำสู่เหนืออุทกตกแผ่นดิน
- 301-2-20   จึงจะอบประกาศให้หน้าแก่พระสุวรรณวิหาร
- 301-2-23   ผิจะเข้าเป็นค่า ว่าได้๔๖๘ ๖๐๐๐ แถ
- 301-3-1   แม่จะนับหมากไชร์ ได้หมื่นลำคำ
- 301-3-2   จะนับจะ(จับ)บ้าน ไชร์ได้๑๘๘๗บ้าน
- 301-3-3   ผิจะนับเรือนว่าไชร์ได้๒๔๖๖เรือน
- 301-3-5   ผิจะนับลูกวัดไชร์ได้๔๒
- 301-3-10   แม่คนคนใจจะใคร่รู้ว่าดังนี้
- 301-3-17   ผิจะถวิลด้วยปีไท ไชร์ปีรวงหมา เข้ามาในเดิน๑๑ออก๖กัวันจันทร์
- 301-3-20   แม่จะนับศาสนาอันพันไปได้อ๕๕๕ปี
- 301-3-22   แม่จะกล่าวศาสนา
- 304-2-15   เพื่อจักให้ได้นุญแก่ชาวเจ้าทั้งหลายอันได้เข้ามาเสวยพระราชสมบัติในเมืองนี้
- 305-2-8   จึงจะเข้าไปบวชในสำนักเจ้าธรรมคัมภีร์อีกโสด
- 305-2-12   จึงจะถามพระขาสิริทิมา
- 305-2-13   จึงจะให้ลูกกฎหมายทั้งหลาย จึงจะเอาหินมาเป็นนิมิตในทิศทั้งแปดแห่ง
- 305-2-26   จึงจักกล่าวแก่พระขาสรีสัตถธรรมราชจุฬามณีด้วย
- 305-2-32   จึงจักให้... ในห้องทองพระเจดีย์ที่จักใส่ธาตุพระเป็นเจ้านี้
- 305-4-4   ควรอันจะจุธาตุพระเป็นเจ้าคนผู้เหง้ากษัตรา
- 305-4-10   เมื่อประคิยฐานธาตุพระเป็นเจ้าดังนี้แลจักแปรคืนหีลเล่าด้วยพระเจดีย์
- 305-4-14   แลมีใจชื่นในศาสนา จึ่งจักนำพาก่อเสดงาม
- 305-4-30   กูจะได้สร้างสมการ
- 305-4-34   อันนี้จักกล่าวคำปรารดนาแห่งพระขาสรีสัตถธรรมราชจุฬามณี
- 305-4-35   อันจักตรัสสัพัญญูเป็นพระพุทธร
- 306-1-12   อันเป็นสังฆนายกะผ้าขาวจะใคร่หื้อวัดพระเป็นเจ้ามันคง
- 308-0-8   จักเลิกศาสนาพระเจ้ามิได้ไว้เป็นสาธารณต์คาย
- 318-1-8   กูข้าจักใส่อักษรณ์ประวารไหว้
- 318-1-18   ก็เพื่อจักให้ศาสนาพระเป็นเจ้ามันคงอยู่
- 318-1-29   ...งามหนักหนาควรแก่ตาจะเล็งดูแลให้ใจใส
- 318-2-5   เพื่อจักให้อารามพระเป็นเจ้าอยู่เสถียรคาย

- 318-2-7   เพื่อจ้กให้รักษารามเพื่อจ้กให้เป็นของบุษยกษัตริย์เป็นเจ้า
318-2-27   จ้กได้เป็นพระพุทธรคหนึ่ง
318-2-30   ...ธเป็นเจ้าในกาลจ้กมาภาย...

3 . おわりに

タイ語の非現実モダリティマーカ―^{๑๖} の文法化について、本稿を基礎資料として、これから詳しく考察していこうと思う。通時的なディスコース資料（過去の実際の言語使用）を分析することによって、それぞれの時期にそれぞれの意味変化を促した統語的・意味的環境がはっきりするのではないかと期待する。その結果、歴史的な意味変化の流れをある程度具体的に辿ることができ、タイ語動詞の文法化（歴史的意味変化）全般に適用し得る何らかの原理・原則を発見することができればいいと思う。今後、こうしたタイ語動詞の文法化に関する事例研究を積み上げていくことで、言語類型論の志向性を持った文法化理論の発展に寄与することができれば嬉しいことである。

参考文献

- Bybee, Joan L., William Pagliuca, and Revere D. Perkins. 1991. Back to the future. In Traugott, Elizabeth Closs and Bernd Heine (eds.) *Approaches to Grammaticalization*, Vol.2, 17-58. Amsterdam: John Benjamins.
- Bybee, Joan, Revere Perkins, and William Pagliuca. 1994. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Chung, Sandra and Alan Timberlake. 1985. Tense, aspect, and mood. In Shopen, Timothy (ed.) *Language Typology and Syntactic Description, Vol. III: Grammatical Categories and the Lexicon*, 202-258. Cambridge: Cambridge University Press.
- Diller, Anthony V. N. 1988. Thai syntax and “national grammar”. *Language Science* 10.2, 273-312.
- Diller, Anthony V. N. 2001. Grammaticalization and Tai syntactic change. In Tingsabadh, M.R. Kalaya and Arthur S. Abramson (eds.) *Essays in Tai Linguistics*, 139-175. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Givón, Talmy. 1982. Evidentiality and epistemic space. *Studies in Language* 6.1, 23-49.
- Givón, Talmy. 1994. Irrealis and the subjunctive. *Studies in Language* 18.2, 265-337.
- Johnson, Marion R. 1981. A unified temporal theory of tense and aspect. In Tedeschi, Philip, J. and Annie Zeanen (eds.) *Syntax and Semantics, Vol.14: Tense and Aspect*, 145-175. New York: Academic Press.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*, Vol.2. Cambridge: Cambridge University Press.

高橋清子. 2007. 「タイ語の非現実モダリティマーカー」『神田外語大学紀要』第 19 号(2007), pp. 189-210.
Takahashi, Kiyoko. 2007. The irrealis marker in Thai. *Memoirs of Kanda University of International Studies*, Vol.19 (2007), pp. 189-210.

尾上圭介. 1999. 「文の構造と“主観的”意味 日本語の文の主観性をめぐって・その 2」『月刊日本語』28.1, 95-105.

資料

The Prime Minister's Office, Thailand. 1924/1978. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑
prachum silaacaaruúk pháak thii nuèŋ (石碑文集第 1 卷). Bangkok: The Prime Minister's Office.

The Prime Minister's Office, Thailand. 1965. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓
prachum silaacaaruúk pháak thii sǎam (石碑文集第 3 卷). Bangkok: The Prime Minister's Office.

The Prime Minister's Office, Thailand. 1970. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔
prachum silaacaaruúk pháak thii sǐi (石碑文集第 4 卷). Bangkok: The Prime Minister's Office.

The Prime Minister's Office, Thailand. 1972. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๕
prachum silaacaaruúk pháak thii hǎa (石碑文集第 5 卷). Bangkok: The Prime Minister's Office.

The Prime Minister's Office, Thailand. 1974. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๖ ตอนที่ ๑
prachum silaacaaruúk pháak thii hòk tǎon thii nuèŋ (石碑文集第 6 卷第 1 号). Bangkok: The Prime Minister's Office.

The Prime Minister's Office, Thailand. 1974. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๖ ตอนที่ ๒
prachum silaacaaruúk pháak thii hòk tǎon thii sǎwŋ (石碑文集第 6 卷第 2 号).

Bangkok: The Prime Minister's Office.

The Prime Minister's Office, Thailand. 1991. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗
prachum silaacaaruúk pháak thii cèt (石碑文集第 7 卷). Bangkok: The Prime Minister's Office.